
SLAVISTIKA NA UNIVERZI V GRADCU IN SLOVENSKI DOKTORJI FILOZOFIJE 1870–1919¹

Od ustanovitve stolice za slovansko jezikoslovje (1870) in stolice za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenski jezik in literaturo (1896) do konca prve svetovne vojne (1918) so na graški univerzi poučevali profesorji Gregor Krek (1867–1902), Vatroslav Oblak (1892–1896), Karel Štrekelj (1896–1912), Matija Murko (1902–1917) in Rajko Nahtigal (1913–1919). Po študiju slovanske filologije kot glavnega predmeta pa so z jezikoslovno disertacijo promovirali trije slovenski doktorandi: Jakob Sket, Anton Breznik in Fran Ramovš. Akademski karieri se je posvetil Ramovš, medtem ko sta Sket in Breznik strokovno in/ali znanstveno delovala ob gimnazijski profesuri. Čeprav so živeli in delovali v različnih družbenih in kulturnih okoliščinah, jih je povezovala zavest o izjemnem pomenu izobraževanja in razvoja znanosti v lastnem jeziku za kulturno rast posameznika in za kulturno napredovanje celotne skupnosti. Prav generacije slovenskih študentov s preloma 19. in 20. stoletja so tudi strokovno dozorele do te stopnje, da so po prevratu leta 1918 dosegle ustanovitev slovenske univerze, ki je dolgoročno in nepovratno spremenila izobrazbeni zemljevid slovenskega prostora, s tem pa odpirala pot tudi k moderni družbi znanosti.

Ključne besede: slavistika, slovenistika, jezikoslovje, doktorati, Gradec

1 Oris zgodovine slavistike in slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Gradcu in njenih profesorjev

Na predlog štajerskih deželnih stanov je bila leta 1812 na graškem liceju ustanovljena prva stolica za slovenski jezik in za učitelja slovenščine imenovan njegov pobudnik

¹ Članek je mestoma spremenjeni in dopolnjeni prispevek, pripravljen za prvi del monografije o doktorskih disertacijah s področja slavistike, ki so jih v razdobju 1870–1919 napisali slovenski študentje na univerzi Karla in Franca. Monografija nastaja v okviru mednarodnega projekta, ki ga na slovenski strani vodi in koordinira red. prof. dr. Tone Smolej.

jurist Janez Nepomuk Primic (1785–1823), vendar je stolica zaradi njegove boleznj delovala samo tri semestre. Začasno obnovljena je bila leta 1823, mesto pa sistemizirano šele leta 1834. Za učitelja pa je bil obakrat imenovan jurist in učitelj slovenščine Koloman Kvas (1790–1867), ki je v skladu z ustanovitvenimi določbami izvajal predvsem praktični pouk štajerske slovenščine za potrebe uprave in administracije. Ob šolski reformi v letih 1848/1849 je bil pouk slovenščine prenesen v sedmi in osmi razred reformirane srednje šole (gimnazije), vendar pa je stolica še naprej ostajala tudi pri univerzi kot nekakšen lektorat slovenščine in do upokojitve leta 1867 jo je zasedal »(öffentlicher) Lehrer der slovenischen Sprache« Koloman Kvas (Karničar 2011, 31–32; Lukan ES, 100; Prunč – Karničar 1987, 117).

Novo obdobje za graško slavistiko je pomenil prihod Gregorja Kreka (Pirjevec SB, 2. junij 2020: Wytrens ÖBL, 249), ki je po promociji iz klasične filologije leta 1864 v Gradcu poslušal še eno leto slovansko filologijo pri F. Miklošiču in leta 1865 opravil tudi profesorski izpit. Za slovanske jezike in književnosti se je habilitiral na graški univerzi z razpravo *Über die nominale Flexion des Adjektivs im Alt- und Neuslovenischen* in v poletnem semestru 1867 že začel s predavanji iz stare cerkvene slovanščine in zgodovine slovanskih književnosti.² Leta 1870 je postal izredni in leta 1875 redni profesor na stolici za slovansko filologijo. S svojo kritično razgledanostjo po filoloških področjih (arheologiji, etnologiji, mitologiji, literaturi in jezikoslovju) in izhajajoč iz filološke znanstvene metodologije je stolico povzdignil na visoko znanstveno raven. Njegovo osrednje in odmevno delo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* (1874¹, dopolnjeno 1887²) je podnaslovljeno kot »akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge«, vsebuje pa bogato bibliografijo.

Za znanstveni in pedagoški razvoj graške slavistike in sodobnejšo organizacijo študija je bila pomembna odločitev za ustanovitev seminarja za slovansko filologijo leta 1892 po zgledu slavističnih seminarjev na univerzah v Pragi (1880), na Dunaju (1886) in v Krakovu (1887). Za slovenistiko pomembna pa je bila leta 1896 po precejšnjih naporih ustanovljena stolica za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenski jezik in književnost. Ustanovljena je bila za slavista in jezikoslovca Vatroslava Oblaka (1864–1896),³ ki je na Dunaju pri Vatroslavu Jagiću (1838–1923) promoviral iz slovanske filologije, v Gradcu pa se je habilitiral s spisom o slovenski imenski sklanjatvi in konec junija opravil kolokvij ter preizkusno predavanje o hrvaški glagolici. Na podlagi tega ga je fakulteta v potrditev za privatnega docenta za jugoslovansko (tj. južnoslovansko) filologijo predlagala ministrstvu, vendar pa je le-to predlagalo spremembo naziva v »privatnega docenta za slovansko filologijo s posebnim ozirom na jugoslovanske jezike« leta 1893; šele marca 1896 je bil končno imenovan za izrednega profesorja za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenščino in s tem je bila ustanovljena tudi stolica istega imena.⁴

² Za predmetnike 1867–1869/70, urejene po semestrih, prim. Prunč – Karničar 1987, 168.

³ Prim. Murko 1899, 142–313; Kolarič SB, 31. maj 2020.

⁴ Dolgotrajno prizadevanje za ustanovitev nove slovenistične stolice v Gradcu, njen potek v letih (1890–1896) in odločno držo V. Oblaka je orisal M. Murko v poglavju Graška leta (Murko 1899, 206–212, 224–233).

To se je lahko posrečilo predvsem zaradi Oblakovega ugleda in nesporne avtoritete na področju jugoslavistike (poznavanja južnoslovanskih jezikov, njihovih narečij in zgodovinskega razvoja), kar mu je omogočilo trdno dokazati, da stara cerkvena slovanščina temelji na egejskomakedonskih govori; razprava je bila objavljena v postumnih *Macedonische Studien* leta 1896, ki jih je za tisk uredil Vatroslav Jagić.

Stolico je po Oblakovi smrti že jeseni leta 1896 prevzel slavist, jezikoslovec in etnograf Karel Štrekelj (1859–1912) in jo vodil do svoje smrti. Štrekelj je še na Dunaju pri Francu Miklošiču (1813–1891)⁵ promoviral s študijo o fonologiji rojstnega govora Gorjansko na Krasu leta 1884, habilitiral pa se je s študijo o oblikoslovju istega govora leta 1886. Iz objav se vidi, da se je Štrekelj veliko ukvarjal tudi s slovansko etimologijo in besednimi izposojenkami, še posebej so ga zanimali dvosmerni prevzemi občnih imen in toponimov med jeziki v vzhodnih Alpah (sln., furl., it., nem.), pri čemer si je pomagal s substitucijsko fonetiko. Njegova akademska predavanja iz zgodovinske slovnice slovenskega jezika so bila v Mariboru objavljena šele leta 1922. Med Štrekljevimi deli gre omeniti vsaj naslednja: *Zur slavischen Lehnwörterkunde* (1904), *Slawisches im friaulischen Wortschatze* (1910), *Prispevki k poznavanju slovenskih krajevnih imen po nemškem Štajerju* (1904) in *Slovenske narodne pesmi I–IV* (1895–1923), pri katerih je uredniško delo postumno dokončal bibliotekar Joža Glonar (1885–1946).⁶

Dotedanjo stolico za splošno slovansko filologijo, ustanovljeno 1870, je po Krekovi upokojitvi leta 1902 prevzel slavist, primerjalni literarni zgodovinar in etnograf Matija Murko (1861–1952)⁷ in jo kot redni profesor vodil do leta 1917, ko je v Leipzigu nasledil Augusta Leskien (1840–1916), utemeljitelja primerjalnega jezikoslovja mladogramatične smeri in balto-slavistike ter začetnika slovanske filologije na univerzi v Leipzigu leta 1870. Kot človek širokega obzorja je Murko pojmoval filologijo ne samo kot primerjalno vedo za študij jezikovno- in literarnozgodovinskih ter etnoloških pojavov in vsebin, ampak je le-te umeščal v kulturnozgodovinski in politični kontekst ter v zgodovino idej, pri svojem znanstvenem raziskovanju pa je po potrebi daljnovidno posegal tudi po nefiloloških metodah. V graškem obdobju je preučeval literarno, folkloristično in etnološko dediščino balkanskih narodov. O njej je pisal npr. v *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen* leta 1908, *Die südslavischen Literaturen: Die Kultur der Gegenwart* leta 1908 in drugod. Murko se je zgodaj izkazal za prodornega organizatorja slavističnih znanstvenih ustanov, npr. bil je soustanovitelj revije *Wörter und Sachen* (Heidelberg 1909-), glasila *Slavia* (Praga 1921-), zbirke *Slavica* (Heidelberg 1919-), ki je bila namenjena objavam mladih slavistov, sodeloval je pri reorganizaciji slavističnega študija v Pragi. Za pospeševanje znanstvenega in pedagoškega delovanja na področju slavistike in povezovanje središč slavističnega raziskovanja je bila po večdesetletnem prizadevanju nadvse pomembna ustanovitev mednarodnega slavističnega komiteja, ki ga je vodil M. Murko in tudi predsedoval prvemu mednarodnemu slavističnemu kongresu leta

⁵ Prim. Neweklowsky 2015, 1–316.

⁶ Uredništvo SB/Glonar, 30. maj 2020.

⁷ Glonar SB, 30. maj 2020.

1929, ki si je prizadevalo organizacijsko povezati vsa središča slavističnega študija po svetu. Tudi Murku gre zasluga, da je bil slavistični komite odprt do filološkega raziskovalnega koncepta in tudi teoretične misli, ki ni vezana izključno na slavistiko: zato ne preseneča, da je prav na prvem kongresu potekala že tudi (sicer druga po vrsti) predstavitev teoretične podstatí Praškega lingvističnega krožka, ki je močno vplivala na nadaljnji znanstveni razvoj lingvistike.

Na stolici za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenski jezik in literaturo je leta 1913 Karla Štreklja nasledil izredni profesor Rajko Nahtigal (1877–1958);⁸ Nahtigal je na dunajski univerzi promoviral iz slovanske filologije in primerjalnega jezikoslovja leta 1901,⁹ redni profesor pa postal leta 1917 v Gradcu. V vojnih letih 1917–1919 je po Murkovem odhodu prevzel tudi še vodstvo stolice za splošno slovansko filologijo in slovanskega seminarja v celoti. V Gradcu so pedagoški razlogi Nahtigala iz splošne slovanske filologije preusmerjali v slovensko filologijo, tako da je začel raziskovati jezikovno in kulturnozgodovinsko preteklost v alpsko-karantanskem prostoru, še posebej se je posvetil Brižinskim spomenikom tako z jezikoslovnega kot tudi s filološkega vidika (prostor in čas njihovega nastanka, sledi njihove morebitne navezave na starocerkvenoslovansko slovstvo). Z razpravo iz ciklusa Freisingensia z naslovom *Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov* iz leta 1918 je jezikoslovno metodologijo raziskovanja razširil še s tekstološkim pristopom k spomenikom in kodeksu, v katerega so pripeti, in tako preusmeril pozornost tudi na nejezikoslovne okoliščine njihovega nastanka. Nadalje je bil Nahtigal leta 1917 povabljen kot izvedenec za albanščino v Albanijo z nalogo, da preuči, katero izmed albanskih narečij bi bilo najprimernejše kot podlaga za moderni albanski knjižni jezik. Še istega leta je v Gradcu izšla ekspertiza *Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache*, v kateri je Nahtigal predlagal, naj bi ta vloga pripadla (središčnemu) elbasanskemu narečju. V graškem obdobju je svojemu učitelju Vatroslavu Jagiću ob 80. obletnici rojstva skupaj z ostalimi souredniki posvetil spominski zbornik, ki je bil izdan junija 1919 v vezani obliki prvega letnika novega *Časopisa za jezik, kulturo in zgodovino* (in z letnicama izida 1918–1919, ker je po snopičih izhajal v tem časovnem razponu). Ob koncu prve svetovne vojne leta 1918 se je Nahtigal aktivno vključil v priprave za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in Seminarja za slovansko filologijo, spomladi leta 1919 pa se je tudi vrnil v Ljubljano. Med prvimi je bil imenovan za rednega profesorja slovanske filologije v Ljubljani in vse do upokojitve leta 1953 je vodil seminar slovanske filologije, ki ga je ustanovil. Prav Nahtigal je s svojo daljnovidno vztrajnostjo veliko prispeval tudi k ustanovitvi slovenske Akademije znanosti in umetnosti leta 1938 in znanstvene publicistike (Šivic-Dular 2019/a, 343–364; Šivic-Dular 2019/b, 39–45). Za svoje zasluge je bil izvoljen za dekana Filozofske fakultete (1919–1920, 1934–1935), za rektorja univerze v Ljubljani (1927–1928), za prvega predsednika Akademije znanosti in umetnosti (1939–1942) in za člana več akademij znanosti. V »ljubljskem« obdobju je bilo težišče Nahtigalovega znanstvenega dela na

⁸ Uredništvo SB/Nahtigal, 31. maj 2020.

⁹ Žejn 2019, 59–63.

slovenski filologiji s paleoslavistikom, na rusistiki in primerjalnem slovanskem jezikoslovju. Med pomembna dela spadajo tudi naslednja: *Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten* (Heidelberg 1922); *Slovenski jeziki* (Ljubljana 1938, pomnožena izdaja 1952); *Euchologium sinaïticum: starocerkvenoslovanski glagolski spomenik I–II* (Ljubljana 1941–1942); *Staroruski ep Slovo o polku Igorevč* (Ljubljana 1954) (prim. tudi: Kernbauer 2011, 39–59).

2 Slovenski doktorji filozofije na Univerzi v Gradcu

2.1 Jakob/Jacob Sket (1852–1912)

Jakob Sket se je po maturi na mariborski gimnaziji leta 1873 vpisal na Univerzo Karla in Franca v Gradcu na študij slovanske filologije kot glavnega predmeta in klasične filologije s staro zgodovino kot stranskega.¹⁰ Predavanja iz slovanske filologije je poslušal pri Gregorju Kreku, iz klasične filologije pa pri O. Kellerju, M. von Karajanu, W. Kerglu in K. Schenklu. Iz zanimanja za indoevropsko jezikoslovje je poslušal tudi predavanja indoevropceista J. Schmidta (grški, staroindijski, staroitalski in gotski jezik), germanista A. Schönbacha (starovisokonemški in anglosaški jezik), romanista H. Schuchardta (italijanski jezik), J. Weissa (rimsko zgodovino) in W. Kaulicha (filozofijo). Pri Kreku je poslušal naslednje študijske vsebine: nominalno sintakso slovanskih jezikov, starocerkvenoslovansko oblikoslovje, starejše slovanske literature, interpretacijo *Slova o polku Igorevč*, slovanska sorodstvena poimenovanja.¹¹

Prošnji za opravljanje rigorozov je Sket priložil disertacijo *Die Declination der consonantischen Substantivstämme im Alt- und Neuslovenischen*¹². Disertacijo je ocenil G. Krek in oceno sopodpisal A. Schönbach. V zapisniku z dne 2. julija 1878 je zapisano, da je prvi rigoroz potekal 28. junija 1878 pred komisijo v sestavi G. Krek, O. Keller, M. von Karajan in J. Weiss, drugi iz filozofije pa 1. julija 1878 pred komisijo v sestavi W. Kaulich, A. Schönbach in G. Krek. Komisiji sta J. Sketa obakrat soglasno potrdili z oceno »genügend«.¹³

Doktorska disertacija v graškem univerzitetnem arhivu ni dosegljiva, zato si je predstavo o tem slovenskem jezikoslovnem doktoratu na univerzi v Gradcu mogoče ustvariti samo iz Krekove ocene, ki vsebuje predvsem bolj kot ne splošno oceno, s katero je soglašal tudi sopodpisnik Schönbach,¹⁴ in ki jo strnjeno v točke podajam v nadaljevanju:

¹⁰ V prvem letu študija je vzporedno opravil prostovoljno vojaško službo in si pridobil čin rezervnega poročnika, (Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Curriculum Vitae).

¹¹ Prim. Universitätsarchiv Graz, Predmetnik (kasnejši tipkopis), Jakob Sket, 1873/74–1877.

¹² Prim. Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Antrag um Zulassung zu den Rigorosen, (5. 6. 1878).

¹³ Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Rigorosen-Protokoll, (2. 7 1878).

¹⁴ Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Gutachten über die Dissertation, Gregor Krek, (18. 6. 1878) in sopodpisnik A. Schönbach, (26. 6. 78).

1. Krek pohvali izbiro oblikoslovne teme, ker da vplivi med sklanjatvenimi vzorci niso metodično preučeni, in dodaja, da Sket svoj poskus upravičeno imenuje *prispevek k zgodovini staro- in novoslovenskega besedotvorja* (tj. oblikoslovja), saj da vprašanj ni osvetlil v tolikšni meri, kot si domišlja.
2. Ne zdi se mu sporno, da Sket večino pojavov pri soglasniških sklanjatvah pripisuje analogiji, ker da druge sklanjatve in še posebej i-jevska res asimilativno vplivajo po logiki *currente rota urceus exivit*. Vendar pa dodaja, da ga naklonjenost zakonu analogije vodi tudi v nezanesljive sklepe, saj da se k njej zateka tudi pri dvojničnih osnovah.
3. Sketove trditve neredko označuje za apodiktične, češ da so predstavljene kot jezikovni zakon, čeprav gre kvečjemu za verjetna mnenja.
4. Široko zastavljeni raziskavi koristi temeljita primerjalna izobrazba, ki Sketu omogoča zanesljivo povezovanje z ustreznimi staroindijskimi, starogrškimi in latinskimi pojavi in uporabo literature. Vendar pa Krek pogrša upoštevanje sorodne litovščine in slovanskih jezikov, ki bi lahko ustrezneje osvetlili glasovne pojave in zakone kot manj sorodni jeziki.
5. Nato ugotavlja, da starocerkvenoslovanskega gradiva ni črpal iz primarnih virov, ampak iz sekundarnih (prim. Scholvina), in da tudi za slovenščino (in celo za Brižinske spomenike) ni izhajal neposredno iz slovstva, ampak iz slovničnih spisov.
6. Pohvali Sketovo metodologijo, da najprej obravnava analogijo v stari cerkveni slovanščini, nato pa jo notranje poveže s slovenščino, da literaturo dobro pozna in jo kritično in zanesljivo presoja, da zna uporabljati obstoječe poglede in jih soočati z lastnimi.
7. V sklepu ocene pa Krek zapiše, da Sketovi izsledki sicer niso povsem ustrezni, da pa se je za njihovo ustreznost trudil in jo v podrobnostih tudi dosegel; pristop k rigorozom pa se dovoljuje zato, ker drobne pomanjkljivosti in netočnosti v predstavitvi lahko odtehta že sama razprava, ki jo ocenjuje z »recht befriedigende«.

Naknadno in povsem nenadejano pa se je zgodilo, da je bil izvornik Sketove disertacije najden v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani v posebni (ločeni) mapi pod sign. Ms 1488 Jakob Sket Ostalina II. Iz inventarne knjige, v kateri je delo zavedeno pod številko »16/96 Miroslav Krek«, pa izvemo, da prihaja »iz zapuščine Gregorja Kreka«. Izvorniku manjka naslovnica, tako da se začinja kar z besedilom disertacije, pač pa mu je priložen dopis z dne 8. junija 1878, ki ga je podpisal dekan G. Krek, s katerim je dekanat disertacijo posredoval ocenjevalcema.

Nemški rokopis na 48 drobno in lepo pisanih straneh disertacije sestavljajo: Uvod/ Einleitung (str. 1–3), sledi obravnava soglasniških sklanjatev po naslednjem vrstnem redu samostalniških osnov: n-, ъv/y-, s-, r- in t-, in sicer najprej po edninskih sklonih/Die Casus des Singulars (str. 3–30), nato po dvojninskih sklonih/Die Casus

des Duals (str. 30–34) in množinskih sklonih/Die Casus des Plurals (str. 34–48). Sklepnih ugotovitev v disertaciji ni, so pa večkrat vključene v besedilo pri obravnavi problematike.

Sket dosledno uporablja izraza »Neuslovenisch« za današnjo slovenščino (kot slovanski jezik) in »Altslovenisch« za starocerkvenoslovanščino, ki jo A. Leskien v istem času imenuje »Altbulgarisch« oz. »Altkirchenslawisch«. ¹⁵ V uvodu Sket predstavlja jezikoslovno razmerje med panonsko staro slovenščino in novoslovenščino, izhajajoč iz panonske teorije F. Miklošiča. Enotno panonsko narečje slovenščine, ki naj bi ga v 9. stol. govorili panonski Slovani, ohranilo pa naj bi se v panonskem (glagolskem in cirilskem) pismenstvu, in karantansko narečje, znano iz Brižinskih spomenikov, naj bi se prostorsko stikali in predstavljali najsorodnejši med slovanskimi narečji. Nova (tj. sodobna) slovenščina pa naj bi se ne razvila na narečno enotni podlagi, ampak iz dveh vej, in sicer iz zahodne nove slovenščine (ki temelji na karantanskem narečju) in vzhodne nove slovenščine na vzhodnem Štajerskem in zahodnem Ogrskem, vendar pa zaradi neraziskanosti današnjih narečij ni gotovo, ali izhaja iz starega enotnega panonskega narečja ali morda že z rahlimi narečnimi posebnostmi. Ugotavlja pa nadalje, da bi tudi mejo med zahodno in vzhodno vejo bilo mogoče določiti samo prek meja današnjih narečij. V uvodu Sket nadalje pojasnjuje, da je bila razlog za izbiro tematike želja, da prispeva k razumevanju zgodovinskega razvoja soglasniških sklanjatev s tem, (1) da določi formalno razmerje med »staroslovenskimi« soglasniškimi sklanjatvami in tistimi v ostalih »arijskoevropskih« jezikih in da (s pomočjo litovščine) ugotovi način spreminjanja sklonskih oblik (tj. ali z glasoslovnim razvojem ali analogno oz. asociativno po drugih sklanjatvah); (2) da določi razloge in potek širjenja analognih tvorjenk do nove slovenščine. Sket ugotavlja, da je analogija po i-osnovah pri soglasniških sklanjatvah že zgodna (prim. litovske in latinske vzporednice). Na kasnejši razvoj in paradigmatško umestitev soglasniških sklanjatev pa je vplival slovnični spol samostalnika (npr. tisti ženskega spola so prehajali v ā-jevske sklanjatve, moškega in srednjega spola pa med o-jevske). Sket je tudi opazil, da število analognih tvorjenk v slovenščini še raste in da njihovemu pojavljanju lahko sledimo kronološko, razlike pa opazamo tudi v prostoru (lokalizmi). Vendar pa Sket osrednjega pojma analogija definicijsko ni jasno določil in ga je najbrž preširoko uporabljal, zaradi česar si je prislužil tudi Krekovo pripombo o preveliki naklonjenosti analogiji.

V disertaciji navedene razdelke sestavljata po dva vsebinska sklopa, ki služita načrtovanemu namenu študije: V prvem sklopu se Sket osredotoča na soglasniške sklanjatve v spomenikih svoje panonske stare slovenščine (npr. na korpus samostalnikov, na izpričane paradigmatške oblike in njihove morebitne različice, opira se na statistiko pojavljanja vsake po spomenikih, skuša jih kronološko razvrstiti na podlagi jezikoslovnih argumentov), k problematiki pristopa primerjalno v

¹⁵ V tem času se stara cerkvena slovanščina uporablja tudi še v smislu najstarejšega slovanskega jezika, ker se je predstava o (rekonstruirani) praslovanščini oblikovala šele kasneje z razvojem zgodovinskega jezikoslovja; drži pa misel R. Nahtigala v *Slovanskih jezikih*, da »nam lahko služi kot historični predstavnik praslovanščine, ker ima še vse njene bistvene znake.«

sorodnih jezikih ali njihovem delu, ugotavlja tipologijo razvoja drugod (npr. prehod soglasniških sklanjatev v samoglasniške, najpogosteje i-jevsko, in ne obratno). V drugem vsebinskem sklopu se je Sket usmeril v razvojno problematiko soglasniških sklanjatev v (današnji) slovenščini, pri tem pa izhajal iz reprezentativnih gradivnih korpusov in zgledov iz slovenskih narečij (tudi lastno spodnještajersko gradivo), iz jezikovnih spomenikov, protestantskih avtorjev in ljudskega slovstva in druge literature, slovnice in priročnikov. Zdi se, da gradivo zajema večino ključnih pojavov – od arhaičnih prežitkov do kronološko različnih inovacij z različnih arealov. Naj med citiranimi viri navedem vsaj naslednje: Brižinski spomeniki, P. Trubar, S. Krelj, J. Dalmatin, H. Megiser; J. Kopitar, P. Dainko, F. S. Metelko, U. Jarnik, A. Murko; S. Vraz, E. Korytko, M. Ravnikar, Slovenska Bčela in Cvetje slovenskega naroda A. Janežiča itd. – čeprav vsaj deloma prek primerjalne slovnice in slovarjev F. Miklošiča.

Metodološko Sket strogo razlikuje med (a) pravilnim razvojem oblik, ki odražajo pričakovani rezultat glasoslovnega razvoja v vseh slovenskih narečjih (npr. *ime*, *pleme* < *imę*, *plemę*; *kri* < *kry*; *čudo* < *čudo* itd.), in (b) razvojem pod vplivom analogije oziroma asociativnih povezav med jezikovnimi oblikami, ki so bodisi splošnoslovenski bodisi arealno omejeni lokalizmi. Neglasoslovni razvoji paradigmatičnih oblik so številni, različnih vrst in narave, zato jih tokrat lahko navedemo samo nekaj za ilustracijo: npr. razširitev osnove stranskih sklonov na vso paradigmo (štajersko: *brëmen*, *plemen*; *krv*; *čudes* namesto *breme*, *kri*, *čudo*), pojav analognih oblik po i-sklanjatvi (*kamen kameni* < *kamy kamene*, *tikev tikvi* < *tiky tikve*; *molitev* < *molitva*) ali/in po ā- oziroma o-sklanjatvi zaradi vpliva slovničnega spola (*tikva tikve*; *čudo čuda* < *čudo čudese*) itd. Med analogije pa uvršča tudi tvorjenke, s katerimi se poveže eden izmed obeh besednih pomenov (npr. edn. *nebo neba* – mn. *nebesa nebes*; mn. *kolesa* – mn. *kola* ‚voz‘, mn. *drevesa* – mn. *dreva* ‚drva‘, mn. *očesa* – mn. *oka* ‚poganjki na trti‘), tako da se besedna pomena povežeta vsak s svojo vzporedno in pogosto množinsko sklanjatvijo; prav na tovrstno izpeljavo se zdi, da se je nanašala ena izmed kritičnih pripomb G. Kreka. Podobno tudi npr. et-sklanjatvi pripisuje Sket analogno širitev pomena iz ‚označevanja mladičev‘ > manjšalnega (npr. *miše*, *volče*, *zajče*) – lahko se manjšalne pripone tudi naplastijo, npr. -ec- in -et- (npr. *golobče golobčeta*) in celo > slabšalnega (npr. *babše*, *hlapče*, *zaspane*, *uscane*). Sket sam zapiše, da je prišlo do postopnega širjenja prvotne pomenske sfere, v slovenščini pa dodatno še do pojava formalne analogije mlajšega datuma. (npr. *oče očeta*, *Tone Toneta*). Sketova disertacija predstavlja tudi eno izmed najboljšežnejših del o pojavu analogije na slovenskem gradivu.

Sket je že med absolutorijem postal suplent na državni gimnaziji v Celovcu, marca 1878 pa v Gradcu opravil profesorski izpit, ki mu je dovoljeval poučevanje slovenskega jezika v celotni gimnaziji in poučevanje klasične filologije v šestih razredih gimnazije z nemškimi in slovenskimi učnimi jeziki. Sam si je sicer želel nadaljevati akademsko kariero – profesor J. Schmidt ga je po odhodu z graške univerze kot obetavnega študenta vabil na študij v Berlin –, vendar pa ne tedaj ne kasneje te svoje želje Sket ni mogel uresničiti. Tako je dokončno sprejel

pedagoško službo na državni gimnaziji v Celovcu in leta 1882 opravil dodatni univerzitetni študij za poučevanje klasične filologije kot glavnega predmeta. Med profesorovanjem v Celovcu se je močno kulturno in prosvetno udejstvoval. Kot razgledan in kritičen urednik za leposlovje pri Mohorjevi družbi in kot soustanovitelj in urednik leposlovno-znanstvenega lista *Kres* (1881–1886) si je prizadeval za ponovni razcvet slovstvene tradicije v Celovcu, kot pisatelj pa je bil med drugim avtor zelo priljubljene zgodovinske povesti *Miklova Zala* iz leta 1884. Na pedagoškem področju je pustil sledi s priredbo petih izdaj *Slovenske slovnice* Antona Janežiča iz leta 1854, pa tudi beril in vadnic za slovenske srednješolce in slovnice ter slovar slovenščine za Nemce).¹⁶

2.2 Anton Breznik (1881–1944)

Po bogoslovnem študiju v Ljubljani se je leta 1907 vpisal na univerzo Karla in Franca v Gradcu na študij slovanske filologije kot glavnega predmeta in klasične filologije kot stranskega. Ministrstvo za uk in bogočastje je na njegovo prošnjo upoštevalo pred tem opravljeni bogoslovni študij in mu dovolilo opravljanje rigorozov že po šestem semestru leta 1910.¹⁷

Katalog semestrskih predmetnikov izkazuje, da je predavanja iz slovanske filologije poslušal pri Karlu Štreklju in Matiji Murku, iz klasične filologije pri H. Schenklu in R. Kukuli ter iz filozofije in psihologije pri A. Meinongu, V. Benussiju in H. Spitzerju. Pri Štreklju je poslušal starocerkvenoslovansko slovnico, slovansko paleografijo in skladnjo, srbohavraško zgodovinsko oblikoslovje, zgodovino slovenske spregatve in slovensko zgodovinsko glasoslovje, ljudsko etimologijo in slovensko slovstvo v času po Prešernu. Pri Murku je poslušal rusko zgodovinsko slovnico, poljsko slovnico, zgodovino južnoslovanskih književnosti, starocerkvenoslovansko slovstvo, o Cirilu in Metodu, interpretacije Pana Tadeusza in Jevgenija Onjegina ter slovansko etnografijo.¹⁸ Med študijem je izdelal tri seminarske naloge, in sicer: Besedni red v govoru (zimski semester 1907/08); Naglasni tipi slovanskega glagola s posebnim ozirom na slovenščino (zimski semester 1908/09) in (dialektološko nalogo) Postojna, Horjulj und Poljane nad Škofjo Loko (poletni semester 1909) (Prunč – Karničar 1987, 103).

Za opravljanje rigorozov je zaprosil 7. maja 1910¹⁹ z disertacijo *Die Betonungstypen des slavischen Verbums*.²⁰ Rigoroz iz glavnega predmeta je potekal 27. maja 1910 pred komisijo v sestavi K. Štrekelj, M. Murko, R. Schenkli in R. Meringer, ki je kandidata soglasno aprobirala z odliko. Rigoroz iz stranskega predmeta pa je potekal

¹⁶ Koblar SB, 30. december 2019.

¹⁷ Dobrovoljc SB, 31. maj 2020.

¹⁸ Universitätsarchiv Graz, Katalog der Philosophischen Fakultät, Anton Breznik.

¹⁹ Universitätsarchiv Graz, DA 741, Anton Breznik, Antrag um Zulassung zu den Rigorosen (7. 5. 1910).

²⁰ Universitätsbibliothek Graz, Dissertation, Anton Breznik.

2. julija 1910 pred komisijo v sestavi A. Meinong, H. Spitzer in R. Meringer, ki je kandidata aprobirala per majora.²¹

Na straneh 1–53 disertacije je Breznik po zgledu naglaševanja imenskih (nominalnih) tipov, objavljenih v *Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slavischen Sprachen* A. Leskien leta 1893, nameraval določiti psl. [=praslovanske] naglasne tipe, ki jih je primerjalna slovanska slovnica V. Vondráka (1859–1925), češkega paleoslavista, primerjalnega jezikoslovca in profesorja na Dunaju v letih 1903–1920, predstavljala precej pomanjkljivo. Breznik je izbral 25 glagolov predvsem iz r[uščine], sbh. [=srbohrvaščine],²² sln. [slovenščine], č. [=češčine] in p. [=poljščine]. Razvrstil jih je skladno z Vondrákovo nedoločniško klasifikacijo, njihove paradigmatske oblike pa postavil v vzporedne stolpce, tako da je razmerje besedni naglas – dolgost naglašene samoglasnika postalo nazorno; pri tem pa opazoval predvsem to, kako se ujemajo naglasi oblik sedanjika in trpnega deležnika preteklega časa.

Teoretično izhaja Breznik iz tedaj veljavnih pogledov na psl. mesto naglasa in intonacije: Psl. naglas na osnovi (korenu) razlaga iz ie. [=indoevropskih] oblik z naglasom na korenu (tip *váh-a-ti*), psl. naglas na priponi pa iz ie. oblik z naglasom na priponi (tip *tud-á-ti*). Različno psl. intonacijo razlaga Breznik z različno dolgostjo ie. samoglasnikov (tj. psl. akut se je razvil na ie. dolgih samoglasnikih, cirkumfleks pa na kratkih). Premični naglas slovanskega nastanka²³ pa razlaga z akcentskimi zakoni, predvsem s psl. – danes preseženim – zakonom o pomiku iktusa z ie. kratkega (tj. cirkumfektiranega) samoglasnika na ie. dolgega (tj. akutiranega), ki ga je za psl. leta 1895 odkril ruski jezikoslovec Filipp F. Fortunatov (1848–1914), za baltske jezike pa leta 1896 švicarski jezikoslovec Ferdinand de Saussure (1857–1913). Od treh psl. prozodemov (mesto naglasa, dolgost samoglasnika, intonacija) se v nobenem slovanskem jeziku niso ohranili vsi trije, ampak se je njihovo število zmanjšalo oziroma so se ohranili tudi samo v sledeh. Ker se iz štokavskega narečja, ki ga je Breznik enačil s sbh., lahko razbereta dva psl. prozodema (tj. mesto naglasa, dolgost samoglasnika), je štokavske oblike štel za najbolj arhaične in jih zato uporabil tudi za primerjalno izhodišče, kakor se danes pripisuje rekonstruiranim oblikam.²⁴ S kombinacijo obeh prozodemov je Breznik razvrstil glagole v (svoje) štiri naglasne tipe: *a*, *a'* in *b*, *b'*. Tip *a* označuje psl. naglas na kratkem samoglasniku osnove (korena), tip *b* pa na priponi (pred katero/levo od katere stoji kratek samoglasnik), medtem ko tip *a'* označuje naglas na dolgem samoglasniku osnove (korena), tip *b'*

²¹ Universitätsarchiv Graz, DA 741, Anton Breznik, Rigorosen-Protokoll.

²² Breznik uporablja izraz štok[avski] kot sinonim za nekdanjo knjižno srbohrvaščino; tukaj ga ohranjamo, čeprav so ga po letu 1991 nadomestili štirje nacionalni knjižni jeziki.

²³ Izraz premični naglas se v tej razpravi uporablja v tradicionalnem pomenu (tj. kot menjava naglasnega mesta med prvim in zadnjim besednim zlogom) in vsebinsko ustreza slovenskemu izrazu mešano naglaševanje.

²⁴ Naglasna rekonstrukcija, ki tedaj še ni obstajala, predstavlja znanstveno določen približek neohranjene starejše naglasne praoblike, ki pa se ohranja posredno, prek transponatov.

pa naglas na priponi (pred katero/levo od katere stoji dolgi samoglasnik²⁵). Breznik je pozornost usmeril na (svoja) naglasna tipa *b* in *b'*, v katerih je nedoločnik naglašen na priponi (npr. psl. vrsta II *nŕ-*; vrsta IV *-ĩ-*; vrsta V *-ã-*), medtem ko se v sedanjskih oblikah oblikujeta dva podtipa (tj. prvi in drugi podtip):

Prvi podtip pri Breznikovih tipih *b*, *b'*: naglas v sedanjiku stoji na samoglasniku levo od etimoloških pripon *-ne-*, *-i-*, *-je-*, *-a-* in je nepremičen; glagoli te Breznikove skupine se danes uvrščajo v psl. paradigmo *b*. Zgledi: Glagolska vrsta II: sln. *tęgne* [*tegniti*] < psl. **tęg-ne-* in *tŕnem* [*toniti*] < psl. **tŕp-ne-*. Glagolska vrsta IV: sln. *mŕtiš* [*motiti*] < psl. **mŕt-i-* in *nŕsiš* [*nositi*] < psl. **nŕs-i-*. Glagolska vrsta V: sln. *vęzem* [*vezati*] < psl. **vęz-je-*, *stŕpam* [*stopati*] < psl. dial. **stŕp-a-* < **stopã-* > **stopã-je* in *čęšem* [*česati*] < psl. **čęs-je-*. Izjemoma se umaknjeni akut pojavlja tudi v glagolski vrsti I: sln. *mŕreš*, rus. *mŕžešb* < psl. **mŕž-e-*, sln. *kŕlješ*, r. *kŕlešb*, < psl. **kŕl-je-*.

Drugi podtip pri Breznikovih tipih *b*, *b'*: naglas v sedanjiku stoji na etimoloških priponah *ně*, *i-*, *-ã-*; del glagolov te Breznikove skupine se tudi danes uvršča v psl. premično paradigmo *c*. Zgledi: Glagolska vrsta II: r. *gnęšb* [*gnuti*] < psl. **gŕb-ně-*. Glagolska vrsta IV: sln. *svetiš* [*svetiti*] < psl. **svęt-i-* in *gostiš* [*gostiti*] < psl. **gost-i-*. Glagolska vrsta V: sln. *kŕpam* [*kopati*] < psl. **kŕp-ã-je-* (poleg oblike drugega podtipa *b*, *b'* prim. tudi sln. *kŕplješ* < psl. **kŕpje-*).

Disertacijo sta K. Štrekelj in M. Murko odlično ocenila, čeprav pretežno z ugotovitvami splošnejše narave.²⁶ Poudarjala sta temeljitost pri obravnavi, natančen jezik in strokovno razgledanost. Prepričalo ju je Breznikovo »slovensko pravilo« naglaševanja, ki govori o tem, da (1) nepojasnjeno ohranjeni zgodovinski dolžini v p., kašub. [=kašubščini] in č. (prim. p. *męcisz*, č. *moutiš*) ustreza sln. akutirani samoglasnik (*mŕtiš*), v sbh. pa dolgi cirkumflektirani (*mŕtīm*), medtem ko (2) skrajšani (tj. zgodovinski) dolžini v p., kašub., č. (p. *šwęcisz*, č. *svatiš*) ustreza sln. nenaglašeni samoglasnik (*svetiš*, r. *svjatišb*) v sbh. pa dolgi cirkumflektirani (*svętiš*). Enako razmerje glede samoglasniške kolikosti je bilo pri samoglasniku znano že dotlej, npr. ohranjeni zgodovinski dolžini (p. *žqzda*, č. *žize*) ustreza sln. akutirani samoglasnik (*žęja*) in sbh. dolgi cirkumflektirani samoglasnik (*žęđda*), medtem ko skrajšani zgodovinski dolžini (p. *mięso*) ustreza sln. nenaglašeni samoglasnik oziroma pomik iktusa v desno (*męsŕ*) in cirkumflektirana dolžina v sbh. (*męso*). S formulacijo t. i. »slovenskega pravila« se je torej Brezniku posrečilo v praksi razmejiti dva psl.

²⁵ Termina akcentski/naglasni tip (pri A. Brezniku) in akcentska/naglasna paradigma (pri Vladimirju A. Dyboju, ruskem akcentologu) se funkcijsko prekrivata, a se pri razvrščanju gradiva tudi razlikujeta zaradi različnih teoretičnih premis in klasifikacijskih meril. Ujemata se npr. Breznikov tip *a* in Dybojeva paradigma *a* (ki odražata psl. akut v osnovi (korenu)), v grobem pa tudi Breznikovi akcentski tipi *b*, *b'* (in *a'*) ali z Dybojevo paradigmo *b* (kjer se iktus premakne na prvotno prednaglasni samoglasnik kot novi akut) ali s paradigmo *c* (ki se odlikuje po premičnem in marginalnem akcentu).

²⁶ Universitätsarchiv Graz, Doktorats-Akten Breznik, DA 741, Gutachten über die Dissertation, Karel/Karl Štrekelj (18. 5. 1910); Universitätsarchiv Graz, Doktorats-Akten Breznik, DA 741, Gutachten über die Dissertation, Matija/Mathias Murko (24. 5. 1910).

naglasna podtipa, od katerih prvi ustreza današnji akcentski paradigmi *b*,²⁷ drugi pa današnji akcentski paradigmi *c*. Ohranitev zgodovinske dolžine samoglasnikov v *p*. je postala zares razumljiva šele potem, ko je hrvaški slavist, jezikoslovec in akcentolog Stjepan Ivšić (1884–1962) v študiji *Prilog za slavenski akcenat* leta 1911 dokazal obstoj posebnega t. i. metatoničnega (novega) akuta v vseh treh hrvaških narečjih²⁸ in določil položaje, v katerih se pojavljajo. Obstoj novega akuta potrjujejo vsi slovanski govori, zato se njegov nastanek povezuje še s pojavi poznopraslovanske dobe; njegova posebnost je v tem, da je v sln. in delu hrv. narečij ohranil rastoči značaj, v štok. narečju pa je sovpadel s psl. padajočimi naglasi.

Po končanem študiju je Breznik nadaljeval kariero na škofijski gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani, najprej kot suplent in profesor slovenščine (1910-), nato kot njen ravnatelj (1937–1944). Ob poučevanju je vzporedno raziskoval slovnična, pravopisna, pravorečna in akcentska vprašanja slovenskega jezika, zgodovino knjižnega jezika in slovaropisja, razvoj slovenskega besedišča in utemeljil jezikoslovno stilistiko ter se uvrstil med vodilne raziskovalce slovenskega knjižnega jezika v 20. stoletju. Med knjižnimi deli gre omeniti *Slovensko slovnico za srednje šole* iz leta 1916 (s štirimi dopolnjenimi oziroma spremenjenimi izdajami) in – v soavtorstvu s Franom Ramovšem – tudi *Slovenski pravopis* (1935), v katerem je za normo knjižnega jezika potrjena osrednja (kranjska) akcentuacija, kot sta jo podala Matija Valjavec (1831–1897) in pater Stanislav Škrabec (1844–1918). Jedro Breznikove znanstvene publicistike predstavljajo razprave, ocene, jezikoslovnozgodovinski prikazi itd., ki so deloma objavljeni tudi v dveh postumno izdanih publikacijah, ki ju je priredil Jakob Šolar: *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov* leta 1944 in *Življenje besed* leta 1967. Sam Breznik pa ima zasluge za ureditev in izdajo *Jezikoslovnih spisov* patra Stanislava Škrabca v letih 1919–1920. Za svoj znanstveni prispevek je bil 16. maja 1940 izvoljen za izrednega člana Akademije znanosti in umetnosti (Arhiv SAZU, Personalna mapa, Anton Breznik).

2.3 Fran Ramovš (1890–1952)

Po maturi na drugi gimnaziji v Ljubljani²⁹ je v akademskem letu 1910/11–1911³⁰ začel študirati jezikoslovje (tj. romanistiko, germanistiko, slavistiko, primerjalno in splošno jezikoslovje) na dunajski univerzi,³¹ nato pa v letih 1911/12–1914 prešel

²⁷ Tega Breznikovega pravila J. Toporišič ne omenja (Toporišič 1982, 18).

²⁸ Ivšić je o posebnem (t. i. novem) akutu v posavskih štokavskih govorih spregovoril v hrvaškosrb-skem seminarju na univerzi v Zagrebu že v akademskem letu 1906/1907.

²⁹ Universitätsarchiv Graz, Doktorats-Akten, Franz Ramovž, DA 912, Reifezeugnis (4. 7. 1910).

³⁰ Universitätsarchiv Wien, Doktorats-Akten, Franz Ramovž, DA 912, Abgangs-Zeugnis (31. 7. 1911).

³¹ Tam je predavala vrsta tedaj vrhunskih učenjakov: W. Meyer-Lübke (romanska slovnica), Elisa Richter (stara francoščina), K. Luick (splošna fonetika), Seemüller (gotška slovnica), Junk (staro-nordijski runski napis), M. H. Jellinek (srednjevisokonemška slovnica), P. Kretschmer (primerjalna slovnica), R. Mucha (interpretacija Tacitove Germanije), V. Vondrák (stara cerkvena slovanščina, primerjalna slovanska slovnica), M. Rešetar (stare hrvaške slovnice), K. Jireček (zgodovina Dubrovnika) (Šolar 1950, 443).

na univerzo Karla in Franca v Gradcu na študij slovanske filologije kot glavnega predmeta in primerjalnega jezikoslovja s filozofijo kot stranskega.

Iz študijskega predmetnika³² se vidi, da je na slovanski filologiji poslušal predavanja pri K. Štreklju (staro cerkveno slovanščino), M. Murku (zgodovino južnoslovanskih književnosti, češko in poljsko slovnico, rusko jezikoslovje) in R. Nahtigalu (slovansko primerjalno slovnico, slovansko naglaševanje, slovansko in srbohrvaško dialektologijo). Na primerjalnem jezikoslovju pa je poslušal R. Meringerja (primerjalno slovnico, grško primerjalno glasoslovje in oblikoslovje, germansko primerjalno slovnico, nemško etimologijo, starožitnosti), A. Zaunerja (romansko jezikoslovje, francosko zgodovinsko slovnico), K. Zwierzino (srednjevisoko nemščino), J. Stalzerja (interpretacija srednjelatinških spomenikov), H. Schenkla (starogrške napise), A. Meinonga (logiko predmetne teorije) in W. Schmidta (evropsko zgodovino). Med študijem je izdelal dve seminarski nalogi, in sicer: *Jezik v Trubarjevi Tiga noviga testamenta ena dolga predguor* (zimski semester 1911/12); *Lautlehre der Franzdorfer Mundart* (poletni semester 1912) (Prunč–Karničar 1987, 111).

Ramovš je kmalu po prihodu v Gradec že postal pomožni asistent pri Meringerju, od 5. do 8. semestra je izvajal celo predavanja in vaje pri Meringerju, Murku in Nahtigalu³³ obenem pa navezal tudi tesnejše znanstvene stike s profesorji Meringerjem in Schuchardtom ter še posebej z R. Nahtigalom (Šolar 1950, 443).

F. Ramovš je pripravo zgodovinske slovnice slovenskega jezika, s katero naj bi dognal njegov zgodovinski razvoj, že zgodaj sprejel za svojo veliko življenjsko nalogo in se zato že zgodaj sistematično začel pripravljati nanjo: načrtno je izpisoval slovenske jezikovne spomenike, poleti 1913 pa celo unikate po nemških in danskih knjižnicah, vzporedno pa je preučeval slovenska narečja in znanstveno literaturo ter si tako ostril pogled na ključna vprašanja o razvoju slovenskega jezika. Doktorsko disertacijo *Die gemeinlavischen reduzierten Vokale ь und ъ im Slovenischen* je dokončal že v 4. semestru študija leta 1912 (Šolar 1950, 443; Kolarič SB, 31. maj 2020), a jo je smel predložiti šele 22. 5. 1914, ko mu je Ministrstvo za bogočastje in uk na predlog profesorskega kolegija odobrilo predčasen pristop k rigorozom za dosego doktorata iz filozofije.³⁴

Na glavnem rigorozu dne 5. 6. 1914 je komisija v sestavi Murko, Nahtigal, Meringer in Sterneck Ramovša soglasno potrdila z »ausgezeichnet«, na stranskem rigorozu dne 4. 7. 1914 pa ga je komisija v sestavi Spitzer, Witasek, Sterneck potrdila z »ausgezeichnet« per majora; promoviral je 11. 7. 1914.³⁵ Zaradi izbruha vojne in rekrutacije je disertacijo za tisk pripravil lahko šele po odpustu iz aktivne vojaške službe januarja 1917, objavil pa jo je šele V. Jagić v *Archiv für slavische Philologie*

³² Universitätsarchiv Graz, Katalog der Philosophischen Fakultät, Franz Ramovš.

³³ Universitätsarchiv Graz, Katalog der Philosophischen Fakultät, Franz Ramovš.

³⁴ Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, An das Dekanat der philosophischen Fakultät, (19. 5. 1914).

³⁵ Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, Rigorosen-Protokoll.

1918/20 pod naslovom *Slovenische Studien* skupaj s habilitacijo o slovenski moderni redukciji, ki je bila napisana prav tako že leta 1914 in že tedaj sprejeta tudi za natis v zbirki *Slavica* (Heidelberg) (Ramovš 1918/1920, 289–330).

Disertacija, ki temelji na obsežnem Ramovševem zgodovinskem in narečnem gradivu, obsega 140 neoštevilčenih strani³⁶ in vsebuje veliko enciklopedičnih komentarjev. Na zanesljivem gradivu je tudi za slovenščino dokazal brezizjemno veljavnost (češkega) t. i. Havlíkovega pravila o razvoju psl. polglasnikov. Ugotovil je, da t. i. šibkih (lih) polglasnikov v Brižinskih spomenikih ni več (prim. *bde*, *lacomzue*, *zinzi*) in da so zato morali odpasti že pred 10.–11. stol. Psl. polglasnika ь in ѣ sta v t. i. krepkih (sodih) položajih sovpadla v en slovenski polglasnik ə (v Brižinskih spomenikih zapisan kot *e* ali *i*). Odstope od pričakovanih reflektov razlaga Ramovš z medparadigmatskimi izravnami ali z vplivom starocerkvenoslovanskih predlog. Z drobnimi popravki sprejema razlago V. Oblaka o kasnejšem razvoju slovenskega polglasnika ə v slovenskih narečjih: v dolgem zlogu se je vokaliziral kot *a* (jug, zahod) ali *e* (sever, vzhod), v kratkem zlogu pa kot *e* (sever, vzhod) ali pa ostal polglasnik (jug, zahod).

Ramovš je zaslužen za naslednjo določitev kronologije razvoja polglasnikov in tipologije njegovega poteka: v času 11.–14. stol. naj bi se pojavili še sekundarni (tj. nepraslavanski) polglasniki in tudi sekundarne (tj. nepraslavanske) dolžine samoglasnikov, npr. slovenski polglasnik ə se je najprej podaljšal (ǣ), nato pa se vokaliziral (ǣ > a oziroma ǣ > e). Nepodaljšani, kratki ə pa se je ponekod (oziroma morda samo nekoliko kasneje?) vokaliziral (ə > a-, e-, o-, u-reflektse), ki jih je jezik protestantskih piscev deloma že poznal. Še nekoliko kasneje pa naj bi nenaglašeni polglasniki zaradi začetne faze moderne vokalne redukcije odpadli (npr. kúpǣc > kúpč).

Temeljito poznavanje fonetičnih lastnosti glasov, tipološka vzporednost v fonetičnem razvoju sorodnih glasov ter izjemen smisel za fonetično in metodološko kombinatoriko so Ramovšu pomagali pri rekonstrukciji kronologije razvojnih faz dolgih in/ali kratkih zlogotvornih zvočnikov (ř, ř; ě, ě) kakršnega koli izvora in rekonstrukciji zgodovinske razširjenosti posameznih razvojnih faz ter pri njihovi identifikaciji z zapisi po spomenikih.

Disertacijo sta ocenjevala profesorja M. Murko in R. Nahtigal in poudarila, da vsebinsko in metodološko odlična razprava zaradi širšega pomena za slavistiko zasluži objavo. Ocenjevalca sta upravičeno poudarjala domišljenost pri obravnavi aktualne slavistične teme, metodološko izvirnost tako pri določanju zgodovinske razširjenosti pojavov, prehodov med areali, kot tudi pri jezikoslovni osvetlitvi Trubarjevega jezika s pomočjo nekaj stoletij mlajšega govora Raščice, Trubarjevega rojstnega kraja. Posebej sta poudarila tudi opazno novost, prilogo štirih jezikovnih zemljevidov, na katerih so bili ponazorjeni jezikovni pojavi in njihova umeščenost v prostoru. Kritične pripombe v ocenah so prejkone redke in obrobne (npr. pripomba o mestoma

³⁶ Universitätsbibliothek Graz, Dissertation Franz Ramovš, DA 912.

preveč mehaničnem pristopu k Havlíkovemu pravilu, ponekod predaljnosežni sklepi in preskopo ali premalo zanesljivo gradivo), s časovne distance pa morda celo ne čisto upravičene.

Spomladi leta 1918 se je Ramovš habilitiral z razpravo o moderni slovenski redukciji, julija 1918 pa je bil na predlog graške univerze dokončno odpuščen iz vojske, da bi v seminarju za slovansko filologijo lahko prevzel pedagoške obveznosti, vendar pa je prevrat oktobra 1918 preprečil začetek predavanj. Vrnil se je v Ljubljano, se vključil v priprave za ustanovitev univerze in postal tajnik Vseučiliške komisije, v kateri je skupaj z R. Nahtigalom, I. Prijateljem in F. Kidričem odigral ključno vlogo tudi pri vsebinski organizaciji Seminarja za slovansko filologijo. Že 31. 8. 1919 je bil v prvi skupini imenovan za rednega profesorja na stolici za slovenski jezik,³⁷ 3. decembra 1919 pa je ob začetku delovanja univerze imel prvo predavanje, simbolično posvečeno zgodovini slovenskega jezika, čeprav so se redna predavanja začela šele v poletnem semestru 1920. Ramovš je izvajal tečaje iz splošne fonetike, zgodovinsko slovnico slovenskega jezika (fonologija, slovenski reducirani vokali, oblikoslovje, slovenski in srbohrvaški naglas, Brižinski spomeniki, Trubarjeva besedila, besedila katoliške dobe), nastanek individualnosti slovenskega jezika, značilnosti praslovanščine, slovensko dialektologijo.

Med pomembnimi Ramovševimi deli so: *Slovenische Studien* leta 1918; *Historična gramatika slovenskega jezika: II Konzonantizem* leta 1923 in *VII Dialekti* leta 1935; *Dialektološka karta slovenskega jezika* leta 1931; *Kratka zgodovina slovenskega jezika* leta 1936, kritična izdaja *Brižinskih spomenikov* v soavtorstvu s slovenskim zgodovinarjem Milkom Kosom leta 1937, in tudi vrsta člankov, med njimi npr. izjemno prodorna etimološka razlaga toponima Celovec oziroma Klagenfurt. V bogatem življenju je razrešil ključna jezikovnozgodovinska vprašanja in jezikoslovno določil genetski položaj slovenščine med slovanskimi govori in jeziki, in zato ga upravičeno štejemo za utemeljitelja znanstvene slovenistike. Kot eden najvidnejših sogovornikov srbskega slavista, dialektologa in jezikovnega zgodovinarja Aleksandra Belića (1876–1960) je ključno posegal tudi v razpravo o genezi južnoslovenskih govorov (jezikov).

Ramovš je bil skupaj z Nahtigalom med najbolj vztrajnimi pri prizadevanju za ustanovitev znanstvenih ustanov na Slovenskem, npr. revije *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* leta 1918, Znanstvenega društva za humanistične vede leta 1921 in njegove publikacije *Razprave*, še posebej pa za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti leta 1938. Po drugi svetovni vojni je zasnoval raziskovalne programe za slovenski jezik in književnost na Inštitutu za slovenski jezik, ki ga je vodil do smrti in se sedaj imenuje po njem. Bil je dekan Filozofske fakultete v mandatu 1926–1927 in rektor ljubljanske univerze v mandatu 1934–1935,

³⁷ Tedaj sta bila imenovana še R. Nahtigal na stolico za splošno slovansko filologijo, literarni zgodovinar Ivan Prijatelj (1875–1937) pa na stolico za slovanske književnosti. Leta 1920 je četrto stolico za starejšo dobo slovanskih literatur (s posebnim ozirom na slovensko pismenstvo in književnost) zasedel France Kidrič (1880–1950).

redni član slovenske Akademije znanosti in umetnosti od leta 1938,³⁸ njen glavni tajnik v letih 1942–1945 in predsednik v letih 1950–1952. Izvoljen je bil za člana osmih znanstvenih akademij in učenih društev po Evropi in Ameriki ter prejemnik Prešernove nagrade leta 1950. Med velike učenjake in humaniste svojega časa ga uvrščata njegov znanstveni prispevek k razvoju slovenistike in slavistike in njegova odprta in žlahtna osebnost, kar kaže tudi spominski zapis avstrijskega slavista in kulturnega zgodovinarja Josefa Matla (1897–1974).³⁹

BIBLIOGRAFIJA

Arhivski viri

Universitätsarchiv Graz, Doktoratsakt Jacob Sket, Dct 221.

Universitätsarchiv Graz, Doktorats-Akten Anton Breznik, DA 741.

Universitätsarchiv Graz, Doktorats-Akten Franz Ramovš, DA 912.

Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Predmetnik (tipkopis), Jakob Sket, 1873/74–1877.

Universitätsarchiv Graz, Katalog der Philosophischen Fakultät, Anton Breznik, Wintersemester 1907/08– Sommer-Semester 1910.

Universitätsarchiv Graz, Katalog der Philosophischen Fakultät, Franz Ramovš, Winter-Semester 1911/12–Sommer-Semester 1914.

Universitätsarchiv Graz, Rojstni in krstni list, Frančišek Ramovž, (10. 7. 1902).

Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, An das Dekanat der philosophischen Fakultät der k. k. Universität, (19. 5. 1914).

Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, Antrag um Zulassung zu den Rigorosen, (22. 5. 1914).

Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Curriculum vitae, (6. 6. 1878).

Universitätsarchiv Graz, DA 741, Anton Breznik, Curriculum vitae, (7. 5. 1909).

Universitätsarchiv Graz, Dct 221, Jacob Sket, Gutachten über die Dissertation des Herrn Jacob Sket, approbirten Lehramtsandidaten u.d.Z. Supplenten am Gymn. in Klagenfurt, Gregor Krek, (18. 6. 1878) in sopodpisnik A. Schönbach, (26. 6. 1878).

Universitätsarchiv Graz, DA 741, Anton Breznik, Gutachten über die Dissertation Anton Brezniks Die Betonungstypen des slavischen Verbums, Karl Štrekelj, (18. 5. 1910).

Universitätsarchiv Graz, DA 741, Anton Breznik, Gutachten über die Dissertation des Hr. Anton Breznik Die Betonungstypen des slavischen Verbums, M[athias] Murko, (24. 5. 1910).

Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, Gutachten über die Dissertation des Hr. Franz Ramovš Die gemeinslavischen redizierten Vokale ъ und ѣ im Slovenischen«, M[athias] Murko, (2. 6. 1914).

³⁸ Izvoljen je bil 8. oktobra 1938 (Arhiv SAZU, Personalna mapa, Fran Ramovš).

³⁹ Matl 1953, 295–298.

Universitätsarchiv Graz, DA 912, Franz Ramovš, Gutachten über die Dissertation Die gemeinslavischen reduzierten Vokale њ und њ im Slovenischen des H. Fr[anz] Ramovš, Rajko Nachtigall, (4. 6. 1914).

Universitätsarchiv Graz, Rigorosen-Protokoll, Jacob Sket, (2. 7. 1878).

Universitätsarchiv Graz, Rigorosen-Protokoll, Anton Breznik, (9. 7. 1910).

Universitätsarchiv Graz, Rigorosen-Protokoll, Franz Ramovš, (1. 7. 1914).

Universitätsarchiv Wien, Abgangs-Zeugnis Franz Ramovz, (31. 7. 1911).

Universitätsarchiv Ljubljana, Personalmappe Fran Ramovš, ZAMU IV 53/802.

Arhiv Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), Personalna mapa Anton Breznik.

Arhiv Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), Personalna mapa Fran Ramovš.

Universitätsbibliothek Graz, Dissertation Anton Breznik, DA 741, sign. Graz II 250.395 MsDiss., Die Betonungstypen des slavischen Verbuns, 53 str.

Universitätsbibliothek Graz, Dissertation Franz Ramovš, DA 912, sign. II 250.504 MsDiss., Die gemeinslavischen reduzierten Vokale њ und њ im Slovenischen, 140 str.

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Rokopisni oddelek. Disertacija Jakob Sket, Ms 1488, Ostalina II, Die Declination der consonantischen Substantivstämme im Alt- und Neuslovenischen. Ein Beitrag zur Geschichte der alt und neuslovenischen Wortbildungslehre. Klagenfurt, am 8. Juni 1878, 48 str.

Objava disertacije

Breznik 1911 – Breznik, Anton: Die Betonungstypen des slavischen Verbuns. [urednik V. Jagić] *Archiv für slavische Philologie* XXXII, Berlin 1911, 399–454.

Ramovš 1918/1920 – Ramovš, Fran: Slovenische Studien. [urednik V. Jagić] *Archiv für slavische Philologie* XXXVII, 1918/1920, 289–330.

Izbor sekundarne literature

Bizjak 1950 – Bizjak, Zvonko A[nton]: Fran Ramovš, Delo, *Slavistična revija* III/3–4, 1950, 446–458.

Dobrovoljc SB – Dobrovoljc, Helena: Breznik, Anton (1881–1944), *Slovenska biografija*, Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi149445/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 31. 5. 2020.)

Glonar SB – Glonar, Joža: Murko, Matija (1861–1952), *Slovenska biografija*. Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi380810/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 30. 5. 2020.)

Hafner-Suhadolnik 1982 – Hafner, J[ana], Suhadolnik, S[tane]: Bibliografija Antona Breznika. [Urednik Jože Toporišič] Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, Ljubljana 1982, 427–438.

Karničar 2011 – Karničar, Ludwig: 200 Jahre seit der Gründung des ersten Studentenvereins Societas slovenica durch Johann Nepomuk Primitz (Janez Nepomuk Primic) und die Bedeutung der Stadt Graz für die Slowenen. *Graz und Slowenen / Gradec in Slovenci*. Herausgegeben vom/uredila Vincenc Rajšp und/in Ludwig Karničar. Sammelband zum gleichnamigen Symposium vom 20.–21. V. 2010 an der Karl-Franzens Universität Graz. Wien – Graz – Ljubljana 2011, 23–37.

Kernbauer 2011 – Kernbauer, Alois: Slowenen als Professoren an der Karl-Francens Universität Graz. *Graz und Slowenen / Gradec in Slovenci*. Herausgegeben vom/uredila Vincenc Rajšp und/in Ludwig Karničar. Sammelband zum gleichnamigen Symposium vom 20.–21. V. 2010 an der Karl-Franzens-Universität Graz. Wien – Graz – Ljubljana 2011, 39– 59.

Koblar SB – Koblar, France: Sket Jakob (1852–1912). *Slovenska biografija*. Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi575112/#slovenski-biografski-leksikon>> (Dostop 30. 12. 2019.)

Kolarič SB – Kolarič, Rudolf: Ramovš, Fran (1890–1952), *Slovenska biografija*, Ljubljana, 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi484440/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 31. 5. 2020.)

Lukan ES – dr. Lukan, Walter: Gradec. *Enciklopedija Slovenije* 3, Ljubljana 1989, 100.

Matl 1953 – Matl, Josef: Fran Ramovš (1890–1952). Südost *Forschungen*, Band XII, 1953, 295–298.

Murko 1899 – Murko, Matija: Dr. Vatroslav Oblak. Anton Knezova Knjižnica, Slovenska matica, 6. zvezek, [ur. Fr. Levec] Ljubljana 1899, 142–313.

Neweklowsky 2015 – Neweklowsky, Gerhard: Franc Miklosich (1813–1891): Begründer der österreichischen Slawistik, Wien 2015, 316 str.

Pirjevec SB – Pirjevec, Avgust: Krek Gregor (1840–1905), *Slovenska biografija*, Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sb/302465/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 2. 6. 2020.)

Prunč–Karničar 1987 – Prunč, E[rik], Karničar, L[udwig]: *Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark*. Bearbeitet von E. Prunč und L. Karničar. Graz: Institut für Slawistik der Universität Graz 1987, 168 str.

Ramovšev zbornik 1994 – Ramovšev zbornik, (Obdobja 12). *Slavistična revija* 42/1–2. 139–435.

Šivic-Dular 2019/a – Šivic-Dular, Alenka: Rajko Nahtigal in znanstvene ustanove na Slovenskem (v obdobju 1913–1930). [Urednice: Petra Stankovska, Aleksandra Derganc, Alenka Šivic-Dular] Rajko Nahtigal in 100 let slavistike na Univerzi v Ljubljani. Monografija ob 100. obletnici nastanka Oddeška za slavistiko Filozofske fakultete UL. Izdal Oddelek za slavistiko. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 343–364.

Šivic-Dular 2019/b – Šivic-Dular, Alenka: Rajko Nahtigal in snovanje znanstvenih ustanov na Slovenskem. [v:] 1919 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 55. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1.–13. 7. 2019, [urednica Mojca Smolej, prevajalec David Lemon]. [Izdala] Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019. – (Zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, ISSN 2386-0561), 39–45.

Šolar 1950 – Šolar, Jakob: Fran Ramovš. I. Življenje. *Slavistična revija* 3/3–4. 441–445.

Toporišič 1982 – Toporišič, Jože: Delo Antona Breznika. [Uredil Jože Toporišič], Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, Ljubljana 1982, 5–24.

Ramovš ZD – Fran Ramovš, *Zbrano delo*. Druga knjiga. Razprave in članki. [Uredil Jože Toporišič]. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana, 1997. (Dela).

Uredništvo SB/Glonar – Uredništvo: Glonar, Joža (1885–1946), *Slovenska biografija*, Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi203102/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 30. 5. 2020.)

Uredništvo SB/Nahtigal – Uredništvo: Nahtigal, Rajko (1877–1958), *Slovenska biografija*, Ljubljana 2013. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi380810/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 31. 5. 2020.)

Wytrzens ÖBL – Wytrzens, [Günter]: Krek, Gregor (1840–1905). [V:] *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Band 4, 2. unveränderte Auflage, Wien 1992.

Žejn 2019 – Žejn, Andrejka: Doktorati s področja slovanskega (historičnega) jezikoslovja. [V:] Smolej Tone, *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 51–71.

***Popravek uredništva:**

V spletni izdaji tega prispevka je bilo popravljeno navajanje vsebine v opombah 27–39. V tiskani različici članka je namreč vsebina opombe 26 pomotoma ponovljena v opombi 27, zaradi česar se je za eno mesto pomaknila vsebina v vseh sledečih opombah, zadnja opomba z bibliografskim podatkom članka Josefa Matla pa je izpadla.